

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
ȘCOALA DOCTORALĂ ECUMENE**

TEZĂ DE DOCTORAT
Rezumat

Conducător științific

Prof. Dr. Marton József

Candidat

Veres Stelian

Cluj-Napoca

2020

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
ȘCOALA DOCTORALĂ ECUMENE**

TEZĂ DE DOCTORAT

**Preoții parohiei „Sfântul Mihail” din Cluj
în secolele XVIII–XIX.**

Conducător științific:

Prof. dr. Marton József

Candidat:

Veres Stelian

Comisia de îndrumători:

- Prof. dr. Holló László

- Conf. dr. Nóda Mózes

- Conf. dr. Vik János

Cluj-Napoca

2020

**BABEŞ–BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
ÖKUMENÉ DOKTORI ISKOLA**

DOKTORI TÉZIS

**A kolozsvári Szent Mihály egyházközség
plébánosai a XVIII–XIX. században**

Tudományos vezető

Dr. Marton József

Jelölt

Veres Stelian

Mentorbizottság

Dr. Vik János

Dr. Holló László

Dr. Nóda Mózes

Kolozsvár

2020

Cupins

Cuprins prescurtări.....	Error! Bookmark not defined.
0. Introducere	Error! Bookmark not defined.
0.1. Fundament teoretic	Error! Bookmark not defined.
0.2. Justificarea cercetărilor anterioare și necesitatea acestei lucrări	Error! Bookmark not defined.
0.3. Surse și metode	Error! Bookmark not defined.
0.4. Ipoteza cercetării și structura disertației.....	Error! Bookmark not defined.
1. Preoții parohiei Sfântul Mihail în secolul al XVIII-lea	Error! Bookmark not defined.
1.1. Clujul Civitas primaria Transsylvaniae.....	Error! Bookmark not defined.
1.2. Scurt rezumat al Bisericii locale în secolul al XVIII-lea.....	Error! Bookmark not defined.
1.3. Parohii Bisericii Sfântul Mihail în secolul al XVIII-lea.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.1. Pr. Szabó Mihály a Szent Mihály în fruntea parohiei (1716–1739).....	Error! Bookmark not defined.
1.3.2. Pr. Bíró János, constructorul turnului bisericii (1739–1759)	Error! Bookmark not defined.
1.3.2.1. Altarele secundare ale bisericii Sfântul Mihail.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.2.2. Amvonul.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.2.3. Ostensorul.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.2.4. Istoria construirii turnului bisericii din secolul al XVIII-lea.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.3. Pr. Balló Ferenc în fruntea parohiei (1760–1764).....	Error! Bookmark not defined.
1.3.4. Pr. Lukács János în fruntea parohiei (1764–1770).....	Error! Bookmark not defined.
1.3.5. Pr. Benkő Mihály în fruntea parohiei (1770–1782/1783)	Error! Bookmark not defined.
1.3.6. Pr. Gál Péter în fruntea parohiei (1784/1785–1793)	Error! Bookmark not defined.
1.3.7. Pr. Br. Apor József în fruntea parohiei (1793–1813)	Error! Bookmark not defined.
1.3.7.1. Activitatea pastorală a Pr. Br. Apor József.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.7.2. Omiliile Pr. Br. Apor József.....	Error! Bookmark not defined.
1.4. Instituții bisericesti și mișcări spirituale în timpul preoților din sec. al XVIII-lea.....	Error! Bookmark not defined.
1.4.1. Cultul marian la Cluj.....	Error! Bookmark not defined.
1.4.2. Ordinul Franciscan Secular	Error! Bookmark not defined.
1.4.3. Asociații religioase laice	Error! Bookmark not defined.
1.4.3.1. Asociația mariană.....	Error! Bookmark not defined.
1.4.3.2. Asociația „Sfânta Treime”.....	Error! Bookmark not defined.
1.4.3.3. Asociația „Sf. Ioan Nepomuk”	Error! Bookmark not defined.
1.4.3.4. Intercicerea și repornirea asociațiilor religioase	Error! Bookmark not defined.
1.4.3.5. Excurs: Asociația „Kalandos”.....	Error! Bookmark not defined.
2. Preoții parohiei Sfântul Mihail în sec. XIX până în anul 1864	Error! Bookmark not defined.
2.1. Viața spirituală din Transilvania și Cluj la sfârșit și început de secol	Error! Bookmark not defined.
2.2. Preoții parohiei clujene din secolul al XIX-lea	Error! Bookmark not defined.
2.2.1. Pr. Szabó János în fruntea parohiei Sfântul Mihail (1813–1819).....	Error! Bookmark not defined.
2.2.1.1. Turnul bisericii din secolul XIX	Error! Bookmark not defined.
2.2.1.2. Infinăarea de către parohie a Spitalului Carolina	Error! Bookmark not defined.
2.2.2. Pr. Ivuly Károly în fruntea parohiei Sfântul Mihail (1819–1826).....	Error! Bookmark not defined.
2.2.3. Pr. Eschenbach János în fruntea parohiei Sfântul Mihail (1826–1830)	Error! Bookmark not defined.
2.2.4. Pr. Kedves István în fruntea parohiei Sfântul Mihail (1831–1864).....	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.1. Biografia Pr. Kedves István.....	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.2. Alegerea în funcție a Pr. Kedves István.....	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.3. Activitatea liturgică, teologică și culturală	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.4. Realizările arhitecturale ale Pr. Kedves István	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.5. Darurile Pr. Kedves István	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.6. Parohia în timpul evenimentelor din 1948/49	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.7. Pr. Kedves István vicar episcopal.....	Error! Bookmark not defined.
2.2.5. Preoții vicari ai Parohiei Sfântul Mihail din sec. al XIX-lea.....	Error! Bookmark not defined.
3. Preoții parohiei Sfântul Mihail de la 1864 până la 1905	Error! Bookmark not defined.
3.1. Pr. Lönhart Ferenc în fruntea parohiei Sfântul Mihail (1864–1875).....	Error! Bookmark not defined.
3.1.1. Biografia scurtă a Pr. Lönhart Ferenc	Error! Bookmark not defined.
3.1.2. Alegerea în funcție a Pr. Lönhart Ferenc	Error! Bookmark not defined.
3.1.3. Activitatea Pr. Lönhart Ferenc	Error! Bookmark not defined.
3.1.4. Restaurarea bisericii și construirea altarului principal	Error! Bookmark not defined.
3.1.5. Reînnoirea vieții liturgice și muzicale în timpul Pr. Lönhart Ferenc.....	Error! Bookmark not defined.

3.1.6. Pr. Lönhart Ferenc și învățământul	Error! Bookmark not defined.
3.1.7. Prietenia dintre Pr. Lönhart Ferenc și S. E. R. Haynald Lajos ...	Error! Bookmark not defined.
3.1.8 Excurs: O plângere interconfesională.....	Error! Bookmark not defined.
3.1.9. Excurs: Misiunea Asociației Sfântul Ladislau în mijlocul ceangăilor	Error! Bookmark not defined.
3.2. Pr. Veszely Károly în fruntea parohiei Sfântul Mihail (1875–1881).	Error! Bookmark not defined.
3.2.1. Biografia scurtă a Pr. Veszely Károly	Error! Bookmark not defined.
3.2.2. Activitatea literară și de redactor a Pr. Veszely Károly	Error! Bookmark not defined.
3.2.3. Alegerea în funcția de paroh a Pr. Veszely Károly	Error! Bookmark not defined.
3.2.4. Activitatea pastorală a Pr. Veszely Károly	Error! Bookmark not defined.
3.2.5. Cazul datoriei și repercursiunile acesteia pentru Pr. Veszely Károly	Error! Bookmark not defined.
3.2.6. Excurs: Fondul Sfintelor Liturghii în cadrul parohiei Sfântul Mihail	Error! Bookmark not defined.
3.3. Pr. Éltes Károly în fruntea parohiei Sfântul Mihail (1881–1890).....	Error! Bookmark not defined.
3.3.1. Scurta biografie a Pr. Éltes Károly rövid életrajza	Error! Bookmark not defined.
3.3.2. Alegerea în funcție a Pr. Éltes Károly.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.3. Activitatea literară a Pr. Éltes Károly.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.4. Activitatea Pr. Éltes Károly.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.5. Realizările arhitecturale ale Pr. Éltes Károly	Error! Bookmark not defined.
3.3.6. Activitatea pastorală din Cluj a Pr. Éltes Károly.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.6.1. Pr. Éltes Károly și viața liturgică.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.6.2. Pr. Éltes Károly în viața publică a orașului	Error! Bookmark not defined.
3.3.6.3. Testamentul în cărți a Pr. Éltes Károly.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.7. Pr. Éltes Károly și învățământul.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.7.1. Pr. Éltes Károly și înființarea corpului didactic.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.7.2. Școli.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.7.3. Augusteum	Error! Bookmark not defined.
3.3.7.4. Excurs: Lecții dintr-un buletin școlar	Error! Bookmark not defined.
3.4. Bíró Béla în fruntea parohiei Sfântul Mihail (1890–1905)	Error! Bookmark not defined.
3.4.1. Scurta biografie a Pr. Bíró Béla	Error! Bookmark not defined.
3.4.2. Activitatea literară a Pr. Bíró Béla	Error! Bookmark not defined.
3.4.3. Alegerea în funcție a Pr. Bíró Béla	Error! Bookmark not defined.
3.4.4. Activitatea Pr. Bíró Béla	Error! Bookmark not defined.
3.4.5. Pr. Bíró Béla și viața liturgică a parohiei	Error! Bookmark not defined.
3.4.6. Schimbările din cadrul angajaților	Error! Bookmark not defined.
3.4.7. Activitatea socială a parohiei	Error! Bookmark not defined.
3.4.8. Pr. Bíró Béla și învățământul	Error! Bookmark not defined.
3.4.8.1. Școala „Kökert”.....	Error! Bookmark not defined.
3.4.8.2. Școala „Schütz”	Error! Bookmark not defined.
3.4.8.3. Școala din Mănăștur	Error! Bookmark not defined.
3.4.8.4. Grădinițele	Error! Bookmark not defined.
3.4.8.5. Fundația Stasitzki și sosirea în oraș a surorilor vincentiene	Error! Bookmark not defined.
3.4.8.6. Serbările cu ocazia mineliului	Error! Bookmark not defined.
3.4.8.7. Serbări școlare în cinstea papei Leo al XIII-lea.....	Error! Bookmark not defined.
3.4.9. Viața Asociațiilor	Error! Bookmark not defined.
3.4.9.1. În locul Asociației Mariane Rozariul Viu.....	Error! Bookmark not defined.
3.4.9.2. Asociația Sfântul Emerich.....	Error! Bookmark not defined.
3.4.9.3. Orfelinatul Sfântul Anton.....	Error! Bookmark not defined.
3.4.9.4. Cercul didactic din protopopiatul Cluj-Dăbâca	Error! Bookmark not defined.
3.4.9.5. Asociația Femeilor	Error! Bookmark not defined.
3.4.9.6. Asociația Băieților	Error! Bookmark not defined.
3.4.10. Realizările arhitecturale ale Pr. Bíró Béla	Error! Bookmark not defined.
3.4.10.1. Rearanjarea Pietei Unirii	Error! Bookmark not defined.
3.4.10.2. Rearanjarea mobilierului bisericesc.....	Error! Bookmark not defined.
3.4.10.3. Transformarea clădirii parohiei	Error! Bookmark not defined.
3.4.10.4. Construcția clădirilor cu locuințe	Error! Bookmark not defined.
3.4.10.5. Intenția de construcție a unei noi biserici	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.
Anexă	Error! Bookmark not defined.
Bibliografie	Error! Bookmark not defined.
Summary	Error! Bookmark not defined.
Rezumat	Error! Bookmark not defined.

REZUMAT

PREOȚII PAROHIEI SFÂNTUL MIHAIL ÎN SECOLELE XVIII-XIX.

Tema prezentei disertații este istoria Parohiei Romano-Catolice „Sfântul Mihail” din Cluj din punct de vedere al parohilor care au condus această parohie în secolele XVIII-XIX. În cadrul temei, care cuprinde un interval larg de timp și un număr important de evenimente, au fost identificate, cercetate și procesate informații referitoare la activitatea de conducător de instituție și cea de lider de comunitate a celor mai importanți preoți care au stat în fruntea acestei parohii. În cadrul cercetării am urmărit, pe de o parte procesul de dezvoltare a vieții religioase romano-catolice din oraș, pe de altă parte modul de integrare a comunității enoriașilor romano-catolici în viața urbei în ansamblu, și, mai departe, relațiile dintre instituțiile bisericești și organizațiile civile din oraș.

Datorită coincidenței a mai multor factori favorabili de care a avut parte de-a lungul secolelor, Clujul a devenit cel mai important oraș al Transilvaniei. Dezvoltarea sa, datorată atât situației sale geografice favorabile, cât și a privilegiilor cu care a fost înzestrat de regii Ungariei și principii Transilvaniei, doar ocazional a fost stopată de evenimente istorice nefavorabile. Biserica „Sfântul Mihail” a supraviețuit vicisitudinilor istoriei și a diferitelor valuri ale Reformei religioase, iar în intervalul de timp studiat comunitatea enoriașilor adunată în jurul ei a renăscut și a devenit „cea mai aleasă parohie” a Episcopiei Romano-Catolice a Transilvaniei.

Construcția Bisericii „Sfântul Mihail” din Cluj a fost finalizată în jurul anului 1444. Două decenii mai târziu, în 1466, printre zidurile sale s-a întrunit prima dată Dieta. În 1453, orașul a avut o populație de aproximativ 5400 de suflete, adică era comparabil cu alte centre urbane din Europa Centrală. În epoca principatului autonom al Transilvaniei, orașul Cluj și Biserica „Sfântul Mihail” au găzduit de 37 de ori întruniri ale Dietei (parlamentului) țării. De mai multe ori aici au fost aleși principii, ceea ce subliniază importanța deosebită a locului.

Cercetarea, analizarea și prezentarea trecutului Parohiei Romano-Catolice „Sfântul Mihail” din Cluj, a activităților misionar-pastorale a preoților, a modului cum aceștia administrau bunurile instituției, respectiv a eforturilor lor de încheiere a comunității enoriașilor, se află în sfera mea de interes în virtutea profesiei și misiunii mele, întrucât sunt preot al acestei parohii. Pe de altă parte, sunt interesat, chiar fascinat de istorie, și în mod special de istoria acestei parohii și a locașurilor sale de cult. Ori de câte ori officiez serviciul divin în

Biserica „Sfântul Mihail” și în Biserica „Sfintei Treimi”, cunoscută și ca Biserica Iezuită, Piaristă sau Universitară, când prezint diferitelor grupuri de vizitatori și pelerini locașurile de cult amintite și clădirea parohiei, mă gândesc la istoria, proveniența obiectelor care se găsesc în jur, a altarelor, statuilor, icoanelor, sau a odoarelor bisericești, printre care și a somptuoasei monstranțe. Acum, când se află în desfășurare renovarea Bisericii „Sfântul Mihail”, și experții dezvăluie detalii noi, interesante, când în urma lucrărilor de restaurare ni se dezvăluie noi indicii ai trecutului, criptate în ziduri și obiectele de artă, am devenit și mai curios, dornic să aflu mai multe despre ce se află în trecutul celor aflate la vedere.

Intrând în bisericile amintite, admir mereu frumusețea spațiului lor liturgic. De când le-am văzut prima dată, m-au preocupat întrebările când, cum au fost create diferitele piese de mobilier bisericesc, cum au fost construite și restaurate în epocile anterioare clădirile acelor locașuri de cult, cum a fost construit turnul, cum au contribuit vechii parohi ai Bisericii „Sfântul Mihail” la realizarea imaginii de ansamblu din zilele noastre a centrului istoric al municipiului. Întrucât văd și percep prin proprie experiență ceea ce se întâmplă aici în secolul XXI, mă interesează și mă preocupă activitatea predecesorilor mei, mă interesează să înțeleg cum a fost în trecut să fi preot și enoriaș al acestei parohii, ce a oferit parohia orașului, cum a contribuit comunitatea catolică la modelarea întregului oraș. Vorbind cu experții, căutând explicații în literatura de specialitate, am conștientizat faptul că istoria Bisericii Romano-Catolice din Cluj în epoca propusă spre cercetare, adică epoca secolelor XVIII-XIX, este încă neexplorată.

Am ales să cercetez intervalul larg de două secole, deoarece am pornit de la premisa potrivit căreia desăvârșirea dezvoltării Parohiei „Sfântul Mihail” în cursul secolului al XIX-lea ar fi imposibil de înțeleasă fără cunoașterea aspirațiilor și rezultatelor din secolul anterior al preoților care au stat în fruntea parohiei.

La începutul cercetărilor mele mi-am dat seama că fără cunoașterea temeinică a cadrului istoric general al epocii istorice examinate, fără studierea bibliografiei referitoare la evoluția socială, economică și culturală a epocii, fără înțelegerea modului de dezvoltare din punct de vedere economic și social al orașului, fără cunoașterea statisticilor demografice ale împrejurimi orașului, fără parcurgerea izvoarelor arhivistice ale parohiei, nu voi putea înțelege și prezenta tema cercetată. De aceea, pentru a-mi efectua cercetarea cu succes, am studiat bibliografiile istorice referitoare la istoria politică, bisericească și artei a Transilvaniei, literatura de specialitate care are ca obiectiv studierea epocii cercetată de mine, după care am parcurs fondurile în mare parte încă neexplorate ale Arhivei Centrale a Parohiei „Sfântul Mihail” din Cluj-Napoca. Ipoteza de lucru de la care am început cercetarea a fost acela că parcurgând fondul arhivistic păstrat, dar în cea mai mare parte neprelucrat, voi obține o imagine

clară despre activitatea parohilor din perioada istorică studiată, despre principiile călăuzitoare și acțiunile concrete întreprinse de ei în vederea organizării comunității religioase, despre principalele lor arii și direcții de activitate, și pe această bază voi afla și legăturile și modurile prin care parohia și comunitatea romano-catolică a fost conectată la viața orașului. Am pornit de la întrebările: Cum conduceau parohii, în secolele XVIII și XIX, parohia? Care au fost principalele lor obiective, preocupări, principii și dificultăți? Cum au amenajat biserica să fie potrivită ritului catolic, după ce, în anul 1716, a fost redobândită după lunga perioadă de timp în care ea a fost utilizată de comunitatea protestantă a orașului? Cum au reușit parohii să se ocupe de nevoile sufletești ale enoriașilor, în condițiile în care lucrările de construcție, restaurare și înfrumusețare a bisericii și a clădirii parohiei practic nu mai conteneau? Pe cine s-au putut baza în proiectele lor, cum au putut acționa? Cum s-a integrat Parohia „Sfântul Mihail” în viața urbei, cum au modelat imaginea de ansamblu a orașului investițiile parohiei în construcții, instituții de învățământ și de binefacere, în proiecte culturale?

Pentru cercetarea temei, cele mai importante izvoare sunt documentele scrise, rezultate în urma activității parohilor, cum ar fi înregistrările datelor enoriașilor, contractele, corespondențele, documentele legate de administrarea parohiei, de șantierul de construcții și renovare. În afară de acestea, procesele-verbale ale Consiliilor parohiale conțin cele mai multe informații referitoare atât la proiectele ample, cât și la problemele punctuale ivite. Aceste documente arată, de asemenea, relațiile dintre parohie și forul bisericesc superior, Episcopia de la Alba Iulia, dar și pe cele dintre parohie și instituțiile orășenești, civile și de stat.

În afară de Arhiva Centrală a Parohiei „Sfântul Mihail”, cercetările mele m-au condus la Filiala din Cluj a Arhivelor Naționale, la Arhiva Statusului Romano-Catolic și la Biblioteca Centrală Universitară toate din Cluj-Napoca, precum și la Biblioteca „Batthyaneum”, și la Arhiva Arhiepiscopală Romano-Catolică de la Alba Iulia. În cadrul investigării izvoarelor am utilizat cu succes presa confesională, locală și centrală a epocii. Subliniez acest fapt deoarece de multe ori materialele publicate în presă m-au îndrumat, completând lacunele materialelor de arhivă, facilitând în mare măsură înțelegerea și interpretarea evenimentelor urmărite. Amintind de presa confesională, este de remarcat faptul că Mihály Fogarasy, episcopul catolic al Transilvaniei a fost cel care, în timpul în care a fost profesor la Pesta, a întemeiat Societatea „Sfântul Ștefan” (*Szent István Társulat*) cu obiectivul de a edita și difuza prin această instituție de cultură literatura de calitate de inspirație catolică, produse editoriale ieftine, accesibilă publicului larg. Tot el, în calitate de episcop catolic al Transilvaniei a susținut ideea, în spiritul hotărârilor adoptate de Primul Sinod de la Vatican, potrivit căreia preoții, pe lângă urmărirea poziției oficiale ai Bisericii, ar trebui să monitorizeze cu atenție și evoluția opiniei publice

reflectată în cotidiene. În perioada de timp studiată, mai mulți parohi catolici din Cluj, persoane bisericești culte, familiarizate cu treburile publice, printre care amintim pe Károly Veszely, Károly Éltés, Béla Bíró, au întemeiat și au redactat publicații culturale de nivel înalt, care au îndeplinit un rol important în formarea opiniei publice.

Pentru a putea răspunde cu claritate la întrebările formulate la începutul cercetării, am ordonat datele în ordine cronologică. Această metodă este cea mai eficientă în urmărirea indiciilor adunate dintr-un interval lung de timp, și în alegerea informațiilor relevante din multitudinea izvoarelor. Am urmărit îndeosebi pe acei parohi care s-au remarcat prin activități creatoare și modelatoare de instituții. Biografiile lor sunt potrivite și pentru prezentarea comunității enoriașilor, dar și pentru a urmări cronologia eforturilor de înzestrare și înfrumusețare a bisericii.

Printre dificultățile întâlnite amintesc faptul că, în cele mai multe situații, în afară de scurtele biografii aflate în schematism, care conțin doar datele de naștere, de hirotonie și de deces ale preoților care au slujit la Parohia „Sfântul Mihail”, nu am avut alte puncte de plecare în cercetarea începută. În legătură cu preoții catolici clujeni și cu viața parohiei din secolul al XVIII-lea, în Arhiva parohiei se găsesc doar treisprezece cutii. Pe baza acestora trebuia reconstituită viața comunității catolice din Cluj-Napoca. Din această cauză am decis să urmăresc biografiile personalităților proeminente care au slujit la această parohie, și ulterior să completez imaginea de ansamblu cu datele obținute din procesele-verbale ale parohiei, corespondență și acte administrative. O altă problemă identificată a constat în faptul că, deși în fondurile Arhivei Centrale ale parohiei se găsesc multe documente valoroase, Istoria parohiei (*Domus Historia*) pe perioada de timp cercetată nu se găsește. Lipsa acestuia este susținută în unanimitate de arhiviștii care se ocupă de organizarea și păstrarea fondurilor de documente ale parohiei. În lipsa acestui volum de înscrisuri este dificil să reconstituim evenimentele și să ne formăm o imagine clară asupra activității pastorale existentă la nivelul parohiei. Procesele-verbale, corespondența și actele administrative au ajutat înțelegerea evenimentelor din epocă și a unora dintre deciziile parohilor. Parcurgând documentele păstrate în peste o sută de cutii de arhivă, am ales acele teme de care m-am ocupat în mod deosebit. Dintre acestea ies în evidență activitățile legate de renovarea și înfrumusețarea bisericii, dar și lucrările de amenajare a Pieței Principale a orașului (în zilele noastre Piața Unirii), efectuate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe care conducerea orașului a realizat în colaborare cu conducerea Parohiei „Sfântul Mihail”. În cadrul proiectului de reamenajare a pieței au fost demolate clădirile aflate în jurul Bisericii „Sfântul Mihail”, aflate în proprietatea parohiei. În 1896, în cadrul sărbătoririi a 1000 de ani de la stabilirea maghiarilor în Bazinul Carpatin, s-a pus temelie statuii

regelui Matia, iar în 1899 a fost demontată monumentală poartă barocă, ridicată pe la mijlocul secolului al XVIII-lea în fața Bisericii „Sfântul Mihail” în amintirea clujenilor morți în epidemia de ciumă din 1738, fiind reconstruită în fața Bisericii „Sfântul Petru”, aflată lângă Azilul de bătrâni „Sfânta Elisabeta”, unde se află și în prezent. Toate aceste proiecte au oferit consiliului parohiei multe teme de chibzuială. Procesele-verbale atestă faptul că detaliile proiectului au fost negociate timp de ani de zile cu conducerea orașului.

În cadrul cercetării arhivei parohiei am acordat o atenție sporită problemelor legate de educație, deoarece practic fiecare paroh clujean urmărea educația religioasă din instituțiile de învățământ de toate nivelurile, de la grădinițe și până la școlile de duminică ale școlilor de meserii. În epoca istorică cercetată orașul s-a extins, în noile cartiere au fost ridicate școli menite să asigure educația copiilor, și în acestea trebuia asigurată educația religioasă. Aceste eforturi au fost sprijinite prin donațiile enoriașilor înstăriți ai parohiei, care au oferit, de la terenuri necesare instituțiilor și până la fundații în bani, care asigurau salariile dascălilor. Nu a fost neglijată nici sprijinirea săracilor, parohii acordând atenție și problemelor sociale. Ei au fost sprijiniți în aceste proiecte de membrii Consiliului parohial, care, prin fundații sau donații ocazionale, au oferit burse de studii elevilor săraci, și au întemeiat și construit adăposturi pentru nevoiași. O astfel de instituție a fost *Augusteum*-ul clujean, despre care în zilele noastre de regulă se amintește doar că a fost o veche școală, dar care inițial a fost o instituție cu rol major în sprijinirea săracilor care aveau nevoie de adăpost. În actele fundațiilor pioase oferite bisericii, și care deseori prevedeau slujbe ținute pentru mântuirea sufletească a donatorului, de multe ori erau precizate și clauze referitoare la ajutorarea săracilor. În câteva cazuri izvoarele puneau lumină pe probleme interconfesionale. În această cercetare nu m-am ocupat de chestiunea căsătoriilor mixte din punct de vedere confesional, lăsând această temă pentru alți cercetători în domeniu. Din perioada parohului Ferenc Lönhart am găsit documente care relatau despre disensiuni grave. În disertație am dedicat un subcapitol acestei probleme. Acesta conține date concrete referitoare la relațiile interconfesionale, care ar putea să ajute pe cei care își vor propune să cerceteze acest subiect.

În cadrul cercetărilor am găsit documente care au doar relații tangențiale cu activitatea propriu zisă a parohilor, de exemplu documente referitoare la diferite asociații religioase care ocupau un loc important în pietatea credincioșilor din epocă. Acestea completau viața religioasă a enoriașilor Bisericii „Sfântul Mihail”, drept pentru care le-am prezentat într-un subcapitol aparte. În existența acestor asociații s-a produs o ruptură la finele secolului al XVIII-lea, când împăratul Iosif al II-lea a decretat interzicerea activității lor, odată cu cea a multor

ordine călugărești. Aceștia și-au putut relua activitatea mai târziu, dar abia la finele secolului al XIX-lea au recăpătat rolul avut în manifestările de pietate ale credincioșilor.

În cazul parohilor János Bíró, István Kedves, Károly Veszely, au apărut lucrări care ori le-au fost dedicate, ori discutau teme care aveau legătură cu activitatea lor de preoți clujeni. În cazurile lor, cercetarea documentelor de arhivă a reușit să nuanțeze sau să completeze portretele și biografiile lor deja cunoscute.

În disertația mea am prezentat, pe lângă activitatea pastorală a parohilor, și manifestările lor publice și culturale. Atât în textele izvoarelor de arhivă, cât și în presa vremii am găsit relatări despre aceste subiecte. De exemplu, era menționat faptul că Béla Bíró a fost membru al Societății Maghiare pentru Cultură din Transilvania (*Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, EMKE*), luările de cuvânt ale lui Károly Éltés de regulă erau rezumate în presă, István Kedves a fost prezent în paginile ziarelor nu doar în calitate de constructor al turnului bisericii, ci și cu discursuri publice și cu propriile texte. Practic toți parohii au fost menționați în presă când au ținut predici memorabile, au fost amintite momentele importante din activitățile lor liturgice, s-a relatat despre îmbogățirea echipamentului liturgic, despre slujbele și concertele cu muzică bisericească clasică.

Disertația este compusă din trei mari capitole. Primul se ocupă cu activitatea preoților parohiei din secolul al XVIII-lea, iar într-un subcapitol care se intitulează „Clujul civitas primaria”, prezintă localitatea și contextul istoric general. Al doilea capitol vorbește despre activitatea preoților parohiei din prima parte a secolului al XIX-lea, despre preoții Parohiei „Sfântul Mihail” din primul secol al Marelui Principat al Transilvaniei. În al treilea sunt prezentați parohii și preoții Parohiei „Sfântul Mihail” din a doua parte a secolului al XIX-lea, de la 1864 până la 1905.

Primul capitol oferă o prezentare a contextului istoric și rezumă, printre altele, cele mai importante evenimente istorice din perioada de timp cercetată, discutate în literatura de specialitate publicată până în prezent, descriind „orașul comoară” cu aspectele sale de ordin economic și demografic. Așează în acest context activitatea preoților și parohilor romano-catolici de la Parohia „Sfântul Mihail” din Cluj. Atenția a fost concentrată asupra „bisericii mari” ai orașului, recuperată de catolici în 1716 de la unitarieni; asupra modului în care parohul János Bíró, cu o muncă susținută și o investiție financiară considerabilă, a reușit să transforme locașul de cult într-un loc potrivit practicii religioase a ritului romano-catolic, amenajând spațiul liturgic cu exigență artistică. În cele două decenii, cât a activat parohul János Bíró la Cluj, a amenajat în centrul urbei un spațiu liturgic exemplar de frumos pentru noul început al vieții spirituale romano-catolice din oraș. În disertație au fost identificate și prezentate detaliile

care se păstrează din această perioadă. Susțin aprecierea potrivit căreia parohul János Bíró a creat un spațiu amenajat cu reală valoare artistică. Comenzile lui au oferit celor mai pricepuți artiști posibilitatea creării unor opere de artă. Nu întâmplător, fragmentele acelor altare comandate de el, care ulterior au fost demontate, în prezent se găsesc în colecțiile Muzeului de artă bisericească întemeiată de Parohia „Sfântul Mihail” la începutul secolului al XXI-lea.

Capitolul al doilea extinde prezentarea contextului istoric și asupra secolului al XIX-lea. În prezentarea istoriei Parohiei „Sfântul Mihail” din secolul al XIX-lea, atenția a fost concentrată îndeosebi pe activitatea a cinci parohi. Într-o primă și importantă etapă a cercetării mele au fost redactate biografiile lor, subliniind momentele importante ale activității lor din Cluj. Atenția mea s-a îndreptat asupra acestor cinci parohi, deoarece activitatea lor a fost deosebit de importantă pentru viața parohiei, și epocile lor au putut fi documentate cu suficiente date.

În cazul parohului István Kedves am reușit să descopăr detalii noi, până în prezent necunoscute despre construcția turnului bisericii. Totodată am așezat într-o nouă lumină rolul lui jucat în timpul evenimentelor din 1848-1849, când ocupa și funcția de vicar episcopal, evidențiind aspecte referitoare la modul cum el, dar și preoțimea romano-catolică din Protopopiatul Cluj-Dăbâca, se raporta la Războiul de eliberare. Pe baza documentelor descoperite în cercetarea mea, l-am așezat într-o lumină diferită față de cele evidențiate în cercetările anterioare, efectuate pe această temă asupra preoțimii din Secuime. În fondul personal al lui István Kedves, păstrat în Arhiva parohiei, se găsesc și discursurile sale festive, rostite în timpul evenimentelor din 1848-1849, care arată fără echivoc faptul că avea o atitudine de condamnare a Războiului de eliberare. István Kedves, la fel ca preoții care îl vor urma în funcție, a fost o persoană educată, care a excelat și ca autor de lucrări științifice. În 1843, drept răspuns la un studiu apărut în 1843, intitulat „Contribuție la descrierea Clujului”, semnat cu inițialele H.K., și publicat în revista „Múlt és Jelen”, a scris și a publicat un text atent elaborat, bazat pe documente aflate în Arhiva parohiei, despre întemeierea și istoria Spitalului „Carolina” din Cluj.

Al treilea capitol prezintă activitatea preoților parohiei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Detaliile activității în calitate de paroh al orașului Cluj a lui Ferenc Lönhart, viitor episcop catolic al Transilvaniei, au fost necunoscute până la momentul de față. Numirea lui în fruntea parohiei din Cluj s-a făcut după anii în care a fost șeful de cabinet al episcopului Lajos Haynald, iar cercetările mele au evidențiat faptul că și în noua lui misiune s-a dovedit a fi un preot de grad superior care își îndeplinește sarcinile în mod exemplar, conștiincios, precis, cu o putere de muncă ieșită din comun. Dintre realizările sale de vârf din perioada în care a activat

la Cluj trebuie amintită renovarea bisericii și amenajarea împrejurimii acesteia, dezvoltarea fastului liturgic și a vieții muzicale bisericești, realizarea altarului principal neogotic existent și în prezent. Detaliul biografic relevant descoperit cu ocazia cercetărilor relevă faptul că a păstrat o relație de prietenie cu episcopul Lajos Haynald, în pofida distanței fizice dintre ei, și după ce a fost numit paroh de Cluj, și după ce Haynald a fost numit arhiepiscop de Kalocsa. Haynald a sprijinit nu numai activitatea lui de paroh, dar și cea de episcop, fiind sfătuitorul lui în chestiuni delicate, discutarea cărora presupunea încredere deplină. Ferenc Lönhart a fost un preot de grad superior cunoscut și respectat încă din perioada în care ocupa funcția de paroh de Cluj. Recunoașterea de care s-a bucurat este arătată și de faptul că, în 1886, a fost însărcinat să conducă misiunea Societății Sfântul Emerich (*Szent Imre Társulat*) în România. Alegerea sa s-a datorat faptului că a comunicat bine în mai multe limbi, pe lângă maghiară, germană și latină probabil cunoștea și limba română. Până la urmă nu a putut să accepte misiunea, fiind ocupat cu lucrările de restaurare a Bisericii „Sfântul Mihail”, în locul său recomandându-l pe Károly Veszely, care îl va fi urmaș și în fruntea parohiei din Cluj.

Următorii trei parohi, Károly Veszely, Károly Éltés și Béla Bíró, au fost preoți care din multe puncte de vedere s-au asemănat. Toți trei au avut o activitate de scriitor și de redactor de publicații, au fost interesați de literatură și de științe. Károly Éltés și Béla Bíró erau legați de relații de prietenie. Despre Károly Veszely Sándor Ferenczi a publicat o monografie. Am completat capitolul din acest volum dedicat perioadei din Cluj cu date, referințe și corespondență, care nuanțează cele întâmplare în perioada regretabil de scurtă a talentatului Veszely din acest oraș, problema împrumutului de bani, și a datoriei acumulate, explicând de ce Veszely nu a putut să reziste în fruntea Parohiei „Sfântul Mihail”.

Károly Éltés a fost preot paroh în Cluj timp de nouă ani, deoarece moartea sa prematură a pus capăt carierei sale preoțești viguroase și promițătoare. Asemenea înaintașilor săi, și el a purtat grijă activităților școlare și educației religioase. În timpul în care ocupa funcția de paroh catolic de Cluj au fost duse negocierile despre reamenajarea Pieței Principale din Cluj și a zonei din jurul Bisericii Sfântul Mihail. Prin analiza bibliotecii sale lăsată moștenire, am oferit o perspectivă asupra domeniilor de interes ale unui preot clujean de rang înalt, evidențiind astfel profilul său cultural.

Béla Bíró, care l-a urmat în funcție pe Károly Éltés, a continuat activitatea și proiectele predecesorului său. În timpul său a fost finalizat în toate detaliile proiectul reamenajării Pieței Principale, creând o structură urbanistică conformă cu specificul și exigențele unui oraș de talia Clujului. A fost scoasă în evidență Biserica „Sfântul Mihail” prin demolarea clădirilor existente în jurul său, și împrejmuirea ei cu gardul metalic neogotic. În timpul lui Béla Bíró au fost

construite, pe latura estică a Pieței Principale, la comanda Parohiei „Sfântul Mihail”, clădirile moderne, cunoscute sub denumirea de Casele/Palatele Statusului Romano-Catolic. Béla Bíró, la fel ca predecesorul său direct, a fost un membru marcant al asociațiilor culturale, participant activ la viața socială a orașului, nu numai a vieții religioase, care prin cuvântări și publicații a reprezentat cu demnitate Biserica Romano-Catolică.

O chestiune interesantă, întâlnită de mai multe ori în timpul cercetărilor, și pe care am tratat-o în disertația mea, se referă la conducerea seculară a Parohiei „Sfântul Mihail”. Acest lucru s-a bucurat de o largă autonomie și a avut o influență considerabilă asupra treburilor parohiei. Acest lucru reiese cu claritate din procesele-verbale. Consiliul a avut un rol major și în alegerea noului paroh. Parohia „Sfântul Mihail” din Cluj avea privilegiul de a alege parohul, și a și exercitat acest drept preferențial. Este evident faptul că episcopul avea dreptul să numească parohul, dar la Cluj reprezentanții Consiliului parohial nominalizau trei candidați pentru funcția de paroh, și cel care obținea cele mai multe voturi în Consiliu, urma să fie numit de episcop. În perioada de timp cercetată, acest privilegiu clujean deseori a dus la discuții contradictorii între episcopul romano-catolic al Transilvaniei și Consiliul parohial clujean. S-a întâmplat că, acest Consiliu parohial a nominalizat doar un singur candidat (de exemplu în 1826), sau a discutat în contradictoriu cu episcopul, dorind să fie numit un anumit candidat dintre cei propuși (de exemplu, în 1890). Acest ultim caz este interesant și datorită faptului că tocmai episcopul Lönhart a intrat în conflict cu Consiliul parohial din Cluj, care în timp ce era paroh la Cluj a reformat întreaga structură a Consiliului. După ce a fost numit paroh, în 1864, într-o primă fază a completat, apoi, în 1866, a reformat substanțial Consiliul parohial. Chestiunea a fost delicată și datorită faptului că Lönhart, când a fost numit paroh la Cluj, nu a fost nominalizat cu cele mai multe voturi, ocupând abia locul secund pe lista propunerilor Consiliului parohial, dar totuși el a fost numit. Putem presupune că tocmai datorită acestui fapt, în calitate de episcop stăruia în apărarea dreptului său de a numi parohul, trecând peste votul consilierilor parohiali clujeni.

După cercetarea izvoarelor arhivistice, am reușit să prezint istoria Bisericii și Parohiei „Sfântul Mihail” în perioada secolelor XVIII-XIX, evidențiind teme cum ar fi modul de trăire a credinței, organizarea educației religioase în spirit catolic, relațiile dintre parohi și autoritățile orașului. A fost sintetizată o istorie deosebit de complexă, au fost relevate temele principale ale acesteia, iar în jurul acestora au fost grupate personalitățile și evenimentele. La fiecare temă, izvoarele arhivistice au fost completate cu date identificate în presa vremii. Confruntând cele două surse de documentare s-a reușit clarificarea cu mai mare exactitate a întâmplărilor, acțiunilor, problemelor din trecut.

Prin studierea acestei istorii se configurează prototipul parohului clujean, care poate fi recomandat drept model demn de urmat pentru orice preot care ajunge să slujească în fruntea acestei parohii din Cluj-Napoca. Toate celelalte confesiuni creștine existente în oraș sunt reprezentați la nivel de episcop. Iată de ce, Parohia „Sfântul Mihail” are o importanță deosebită, iar nivelul exigențelor pretinse parohilor ei în secolul al XVIII-lea trebuie să fie valabil azi mai mult ca oricând. Este interesant de observat faptul că sistemul de criterii de exigență, formulate odinioară de episcopul Sándor Rudnay, au fost înscrise în procesul-verbal al Consiliului Parohiei „Sfântul Mihail” din Cluj. Timp de decenii, cu ocazia alegerii noilor parohi, aceste principii de exigență, stabilite odinioară, au fost completate cu noi așteptări, legate organic de sistemul de exigențe stabilit de episcopul Rudnay. *„Parohia voastră nu poate să se mulțumească cu un om cu calități ordinare; voi așteptați un paroh cu educație completă, cu discurs elocvent, cunoscător a mai multor limbi, cu o manieră amabilă de conversație, care nu este împovărat cu greutatea mizere ale senectuții, pe deasupra se pricepe la gospodărirea bunurilor și care se identifică emoțional cu comunitatea”* – suna descrierea episcopului Rudnay, cu care recomanda Consiliului Parohiei din Cluj alegerea lui Károly Ivuly, fapt atestat de procesul-verbal al Consiliului parohiei din 14 martie 1819.

Mai târziu, la numirea lui Ferenc Lönhart, în anul 1864, marele preopozit și episcop vicar János Ráduly, explica astfel într-o scrisoare decizia sa (există o controversă deoarece nu pe nominalizatului cu cele mai multe voturi l-a numit paroh de Cluj): *„întrucât funcția de paroh de Cluj este cea mai însemnată în Diaceza din Transilvania, despre care vestiții episcopi întotdeauna au declarat că »pentru guvernarea aceluia în mod lăudabil, util și binecuvântat nu este de ajuns un cleric cu însușiri ordinare«, mai mult, un decret formulat de episcopul Rudnay, cel de fericită amintire, cu ocazia unei vizite la parohia respectivă stabilea că »la Parohia din Cluj întotdeauna să fie numit doar un astfel de preot, care să fie membru al Capitulului sau să se află pe cale să fie primit acolo«; întrucât Nobilul Comitat, în adunarea sa din 23 iulie a anului curent, și-a formulat doleanța potrivit căreia »funcția de paroh al orașului Cluj să fie ocupat, prin alegere, de o persoană care se bucură atât de încrederea autorității supreme ai bisericii, cât și de dragostea comunității enoriașilor din Cluj, a cărei cultură spirituală, amabilitate în conversație și iubire de dreptate să ofere suficiente garanții că va reuși să țină laolaltă enoriașii catolici, și că va fi capabil să trezească în ei încrederea de sine«”.*

De-a lungul deceniilor au fost păstrate unele principii, în primul rând acela că, ținând cont de caracteristicile Parohiei „Sfântul Mihail” din Cluj, de varietatea și complexitatea sarcinilor cărora trebuie să le facă față cel care slujește acolo, doar după o chibzuială atentă se

poate decide cine să fie parohul acestei parohii. La deliberare un rol important au avut cetățenii din Cluj, Consiliul parohial ales din rândul enoriașilor romano-catolici. Era un organism foarte important: opinia sa cântărea în mod decisiv, întrucât desemnarea noului paroh se făcea prin alegeri. S-a procedat așa chiar și în cazul în care episcopul alegea noul paroh dintre trei nominalizați care au primit cele mai multe voturi. Chiar și în cazul episcopului Lönhart, care în pofida faptului că în timpul în care era paroh la Cluj a reformat Consiliul parohial, înainte de alegerea/numirea lui Béla Bíró a intrat în discuții contradictorii serioase pe tema aplicării dreptului de alegere/numire a parohului clujean.

Parohul romano-catolic al Parohiei „Sfântul Mihail” din Cluj-Napoca trebuie să îndeplinească multe criterii, și printre acestea sunt și considerente care nu sunt ecleziastice. Din cauza rolului său avut în oraș, a relației sale cu conducerea municipiului, cu cei de altă confesiune, cu oficialitățile, cu intelectualii, parohul Parohiei „Sfântul Mihail” din Cluj-Napoca trebuie să fie demn, bine informat, respectabil atât în aparență cât și în discurs.